

TREBALL DE FI DE GRAU

Fomentant la innovació social a través de la formulació de noves polítiques públiques. La via cap a la inclusió social a Barcelona?

**Estudi de cas: els horts urbans de Barcelona com a exemple
d'innovació i inclusió social.**

Ciència Política i Gestió Pública – Universitat Autònoma de Barcelona, 2017

Tutor: Ismael Iván Blanco Fillola

Autora: Mireia López Álvarez

ABSTRACT

On the basis of the relationship established between the New Governance, social innovation and social inclusion, the following research analyzes twelve urban gardens from Barcelona with different degrees of institutionalization and different degrees of targeting on groups at risk of social exclusion. The main goal is to observe whether the new experiences of social innovation can be a tool to -significantly- help in overcoming social exclusion and under what conditions.

Key words: urban gardens, social innovation, social inclusion, New Governance

For more information visit <https://innovacioinclusiva.blogspot.com>

AGRAÏMENTS

Vull agrair en primer lloc a l'Ismael Blanco per acceptar la tutorització i proposta d'aquest Treball de Fi de Grau, per ajudar-me al llarg de la recerca amb els seus consells, per confiar en aquest tema d'investigació –i en mi- i per la seva paciència i dedicació.

També agrair a tot el personal docent –i no docent- de la Universitat Autònoma de Barcelona per tot el que he après, especialment a en Nicolás Barbieri i la Raquel Gallego per despertar la meua curiositat per la Gestió Pública i tots els processos que d'aquesta se'n deriven.

A la meua mare, a l'Ana, al César, en Marc i l'Alba, per la seva infinita paciència amb les converses sobre innovació social i horts urbans i per acompanyar-me al llarg de tota la vida i d'aquests darrers anys de carrera.

Finalment, agrair a totes les persones que han dedicat el seu temps a compartir el seu coneixement i experiències, fent que en acabar cada entrevista marxés amb un somriure de satisfacció, i en especial a la Laia Torras, en Miquel Reñé i en Juan Elvira.

INTRODUCCIÓ

La innovació social és un concepte que en l'actualitat global està tenint una forta repercussió, ja que fa referència a aquelles idees, pràctiques i canvis iniciats per la ciutadania amb l'objectiu de satisfer les necessitats col·lectives o donar resposta a problemes socials els quals els models més tradicionals d'administració pública i les institucions no han pogut comprendre o resoldre amb l'eficiència i l'eficàcia necessària. Parlem d'innovació social quan es promouen noves formes de satisfer les necessitats de la ciutadania i que superen, substitueixen o complementen la provisió de serveis públics per part de les institucions i l'administració.

Som conscients de l'impacte de la crisi econòmica i les conseqüències polítiques i socials d'aquesta que l'han fet derivar en una crisi democràtica i institucional. La ciutadania cada cop confia menys en les institucions i la provisió de serveis que aquestes ofereixen, i les institucions, degut al context de crisi, es veuen limitades a l'hora de prestar serveis.

Els governs s'han vist avocats a l'adopció d'una nova praxis i a la formulació de noves polítiques públiques –creant una relació d'interdependència entre el govern i la societat– per fer front a aquest context. Han acollit a la ciutadania i a la societat civil com a rellevants en la formulació de polítiques i en la gestió d'aquestes. És el que entenem per Nova Governança. Però, **aquestes noves polítiques públiques i pràctiques fomenten la innovació social, la recolzen o la limiten?**

El camp d'estudi és ampli i és per això que la ciutat de Barcelona ens serà útil com a exemple clau d'aquesta relació que sembla ser recíproca. Ara bé, **la innovació social ha propiciat la formulació de noves polítiques públiques i aquestes influeixen en la sostenibilitat i la viabilitat dels projectes innovadors socialment?**

Finalment, aquesta recerca té l'objectiu d'analitzar si les noves pràctiques innovadores socialment -sostingudes per les noves polítiques- són la via cap a la inclusió social a la ciutat de Barcelona, és a dir, **poden les noves propostes sorgides de la ciutadania ser l'eina per contribuir significativament en la superació de l'exclusió social? Sota quines condicions?** Això és quelcom que analitzarem a través de l'estudi de diferents casos d'horts urbans a la ciutat de Barcelona, que són un clar exemple d'innovació social.

ÍNDIX

CAPÍTOL I. LA INVESTIGACIÓ

- 1.1. Plantejament de la investigació: objectius, preguntes de recerca i hipòtesis 4
- 1.2. Metodologia 5
- 1.3. Justificació 5

CAPÍTOL II. MARC TEÒRIC

- 2.1. La Nova Governança local: formulant noves polítiques públiques 7
- 2.2. La innovació social 10
- 2.3. La inclusió social 13

CAPÍTOL III. MARC D'ANÀLISI

- 3.1. Fomentant la innovació social a través de la formulació de noves polítiques públiques: una relació recíproca? 18
- 3.2. A grans trets, pot la innovació social donar respostes a l'exclusió social i fomentar la inclusió social? 19

CAPÍTOL IV. ESTUDI DE CAS: els Horts Urbans de Barcelona

- 4.1. Per què els horts urbans de Barcelona? 20
- 4.2. Criteris per a la tria dels casos 20
- 4.3. Anàlisi dels Horts Urbans de Barcelona 22
 - 1. Horts municipals (titularitat pública)
 - 1.1. Horts urbans de la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona 22
 - 1.2. Horts urbans del Pla Buits 26
 - 2. Horts urbans comunitaris o autogestionats (titularitat privada)
 - 2.1. Horts indignats 30
 - 2.2. Xarxa d'Horts Comunitaris o okupats 31

V. CONCLUSIONS 35

VI. LIMITACIONS I PROPOSTES D'INVESTIGACIÓ 38

VII. BIBLIOGRAFIA 39

VIII. ANNEX 43

CAPÍTOL I. LA INVESTIGACIÓ

1.1. Plantejament de la investigació: objectius, preguntes de recerca i hipòtesis

En els darrers anys s'han formulat noves polítiques públiques, dins del marc de la Nova Governança, part de les qual han impulsat dinàmiques d'innovació social, alhora que les pràctiques innovadores que sorgien de la ciutadania han propiciat la formulació d'aquestes noves polítiques públiques. Existeix, a priori, una relació recíproca.

Partint d'aquesta relació recíproca i centrant el focus d'atenció en la innovació social, veiem que aquesta pot donar resposta a diversos problemes, com ho és l'exclusió social. Això és el que aquest treball pretén analitzar mitjançant l'estudi de cas dels horts urbans de Barcelona, com a pràctica innovadora socialment.

La pregunta de recerca principal en torn a la que gira la investigació pretén explicar i reflexionar sobre de quines maneres es pot contribuir significativament en la superació de l'exclusió social mitjançant les pràctiques innovadores socialment, i si aquestes poden esdevenir una alternativa a la provisió de serveis tradicional de l'Administració Pública i alhora ser generadores de capital social i de xarxes més democràtiques. Així doncs, la investigació s'estructura en base a la següent pregunta: **com i sota quines condicions els horts urbans -com a exemple d'innovació social- poden contribuir significativament a promoure la inclusió social?**

En la investigació, però, trobarem altres preguntes de recerca secundàries que ens ajudaran en la construcció de la resposta a la pregunta principal:

- a) Les noves polítiques públiques –promogudes dins del marc de la Nova Governança- fomenten la innovació social? I la innovació social fomenta la formulació d'aquestes noves polítiques? Parlem d'una relació recíproca?
- b) Les dinàmiques i pràctiques d'innovació social poden generar processos d'inclusió social? En quina mesura?

La assumpció bàsica de la que partim –segons la literatura acadèmica consultada- és que **les experiències d'innovació social tenen un alt potencial per assolir un grau major**

d'inclusió, com és el cas dels horts urbans i les activitats que aquests realitzen (H1), i que aquests tindran més possibilitats de generar dinàmiques inclusives quan es compleixin determinades condicions entre les que destaquen la presència institucional de l'Administració Pública (major grau d'institucionalització i qualitat en les seves actuacions) i la focalització dels horts urbans en col·lectius vulnerables.

Això deriva en la hipòtesi de que **quan coincideixen les condicions de que l'hort urbà estigui focalitzat en col·lectius d'especial vulnerabilitat i hi hagi un grau major d'institucionalització, l'assoliment de la inclusió social serà major que en els casos en els que no es donin aquestes condicions (H2).**

L'objectiu final de la investigació és veure quins factors o condicions han de reunir les pràctiques innovadores socialment, com els horts urbans, per contribuir significativament en l'assoliment de la inclusió social dels col·lectius especialment vulnerables.

1.2. Metodologia

És una eina clau per construir una base teòrica sòlida la consulta de literatura acadèmica que trobem en la bibliografia i que ens ajudarà a desenvolupar el marc analític.

A partir de la construcció del marc teòric realitzarem un anàlisi de cas (els horts urbans de Barcelona com a variable independent) en base a entrevistes (a Juan Elvira, membre de Porta'm a l'hort, a Laia Torras, cap de Participació d'Hàbitat Urbà i Miquel Reñé, tècnic coordinador del Pla Buits, ambdós de l'Ajuntament de Barcelona) i a l'observació directa de camp, on compararem els casos triats. Darrera d'aquest anàlisi qualitatiu trobem la construcció d'una base de dades amb estadístiques sobre els horts urbans recopilades al llarg de la investigació, que ens ha facilitat la tria de la mostra més representativa possible d'entre els casos disponibles. (Vegeu capítol IV)

1.3. Justificació

La innovació social és un concepte relativament nou, poc consensuat en la seva definició, ampli i transversal, que transmet un propòsit de millora d'allò que no funciona i una democratització que pot ser aplicada en la provisió de qualsevol servei.

L'amplitud del terme em suscitava la necessitat d'acotar-ho, encara que fos en un cas pràctic i real per veure què podia implicar en un espai i temps determinat. Així doncs, per què no analitzar els horts urbans com a exemple d'innovació social?

La present investigació neix de la curiositat personal sobre la posada en pràctica de la innovació social, i els horts urbans em cridaven l'atenció per diversos motius: perquè he compartit estones amb els membres de Porta'm a l'hort (Nou Barris, Barcelona) i he vist la inclusió que suposen per a col·lectius vulnerables, perquè tenen un propòsit encarat a la protecció del medi ambient i perquè n'hi ha tants que fan que la diversitat que suposen esdevingui un repte d'investigació en el qual em vull endinsar.

Però, per què veure com poden contribuir en l'assoliment de la inclusió social? El ventall d'indicadors amb els quals podia establir una correlació era ampli i he tractat d'incloure'ls. Però la culminació de la recerca la trobem en l'anàlisi de la inclusió social perquè considero que és el punt més difícil d'acotar i alhora de solucionar davant d'un context de crisi que ha disparat els índexs d'exclusió social i on els horts urbans han estat, en part, conseqüència i solució d'aquesta.

Concloent, l'amplitud i la transversalitat del terme, l'escassetat d'anàlisis d'experiències d'innovació social en la pràctica i en profunditat, la voluntat personal de fusionar disciplines de caràcter polític, social i mediambiental, sumades a una voluntat de futur de desenvolupar aquest TFG en una futura investigació, fan que aquest treball tingui la voluntat d'obrir una finestra d'oportunitat a la investigació de la innovació social en la pràctica que pugui culminar en una proposta modesta sobre de quina forma aquesta pot contribuir significativament en l'assoliment progressiu de la inclusió social en situacions en les que l'Administració Pública tradicional no pot arribar ni incidir en la seva totalitat.

CAPÍTOL II. MARC TEÒRIC

2.1. La Nova Governança local: formulant noves polítiques públiques

Què entenem per Nova Governança?

El concepte de Nova Governança i les noves dinàmiques que aquesta implica sorgeixen com a resposta a la crisi econòmica i democràtica, definint-se com una “gestió de les interdependències”. (Pascual J. M, 2013: 9) Altres autors la defineixen com una “nova relació entre govern i societat que ha estat resultat de la debilitat de la Nova Gestió Pública”, tal i com veurem més endavant. (Aguilar, L.F, 2007: 2)

Adquirir el model de Nova Governança per part dels governs locals, com l'Ajuntament de Barcelona, suposa adquirir una nova manera de funcionar, de governar, que es basa en veure a la ciutadania com un actor més en la formulació, l'aplicació i el control de les polítiques públiques, per tant, es basa en prioritzar i impulsar les relacions d'interdependència que es produeixen entre els diferents actors, tenint molt en compte el rol que hi juga la ciutadania.

Aquest nou model de governança neix com a resposta a la crisi però també com a resposta o superació del model administratiu que anomenem Nova Gestió Pública, ja que podríem dir que la Nova Governança veu les persones com actors rellevants i els quals implicar tant en la gestió administrativa com en el govern, d'aquí que el terme “governar” es converteixi en “governança”, perquè implica fer-ho conjuntament.

La Nova Governança és una alternativa molt més democràtica, ja que pretén fer coses diferents d'una manera diferent per tal de donar resposta a aquells problemes complexos els quals amb altres formes de govern i gestió no s'han solucionat, alhora que democratitza les institucions i l'administració pública, col·laborant, treballant en xarxa i empoderant a la ciutadania.

Parlem, doncs, d'un model de govern innovador en el que els ajuntaments actuen com a promotors d'estratègies i formulen polítiques encarades a enfortir la capacitat d'organització i acció de tots els actors que conformen una ciutat. Els ajuntaments ja no són només administradors de nivells superiors, sinó que s'han convertit en actors que exerceixen el paper d'un govern, assumint els riscos i les responsabilitats però també

establint una estructura de gestió relacional o de xarxa que A. Marina defineix com “una gestió que incrementa les capacitats creatives i d’interacció dels ciutadans” i que es basa en l’establiment de relacions entre l’Ajuntament i altres òrgans de govern (governança multinivell), institucions (com ara centres d’investigació, cambres de comerç,...), actors privats (empreses) i, sobretot, amb agents socials (associacions de veïns, moviments socials,...), el que conforma una de les característiques de la Nova Governança: el nou lideratge democràtic local. (Marina, A, 2005: 144)

Formulació de polítiques públiques i noves tècniques

Aquest lideratge democràtic local del qual parlem es veu reflectit en les polítiques públiques formulades per aquests ajuntaments però també en les tècniques de gestió que han aplicat en els darrers anys. (Pascual, J.M, 1990)

Quan parlem de les noves tècniques de gestió ens referim, per exemple, a la negociació relacional, cooperativa o medidora dels conflictes públics, a l’impuls de la participació ciutadana que dona suport social a les polítiques públiques, permetent que els objectius i projectes de l’Ajuntament tinguin més legitimitat. Però, sobretot, ens referim a la creació de projectes en xarxa que permeten gestionar d’acord als objectius i necessitats dels ciutadans, afavorint la inclusió de diferents actors.

D’altra banda, també trobem noves polítiques en el marc més administratiu que s’han enfocat a externalitzar o a co-gestionar diferents serveis i equipaments –deixant-los en mans del Tercer Sector, per exemple- el que ens recorda als principis més bàsics del concepte de governança: obertura, participació, responsabilitat, eficàcia i coherència. (Llibre Blanc sobre la Governança Europea, 2001) La governança, doncs, la podem associar a l’impuls de la descentralització, la participació ciutadana i la col·laboració amb la societat civil, al cap i a la fi, el que fins ara havíem definit com una gestió relacional o en xarxa, que és la forma d’operar i governar que segueixen els governs en aquest nou marc.

Concloent, la Nova Governança (local) és nova perquè supera el concepte de governabilitat –que es centra en les capacitats exclusives del govern de gestionar la ciutat- posant l’enfoc en la relació entre el govern i la societat -una relació bidireccional- i les capacitats d’interdependència, negociació i interacció per part del govern amb la resta

d'actors amb l'objectiu de prendre decisions conjuntes i adequar les polítiques a les necessitats ciutadanes. Aquest procés deixa de residir exclusivament en el govern i passa a ser quelcom compartit.

La qualitat en l'actuació de l'Administració Pública

Cal destacar que l'Administració Pública acostuma a simbolitzar qualitat en les seves actuacions. Els governs fan ús d'aquesta per desenvolupar polítiques públiques amb el fi de garantir els drets fonamentals dels ciutadans, assegurar el compliment dels seus deures i facilitar la prestació de serveis bàsics d'una societat de benestar, condicionant des de la creació d'infraestructures fins a l'educació o la sanitat. De fet, totes les iniciatives de reforma o modernització busquen constantment millorar la qualitat dels serveis públics.

L'Administració Pública està formada per persones amb capacitat tècnica com per millorar el funcionament dels serveis públics que aquesta presta i acompanya a la societat en els canvis que experimenta, intentant cobrir necessitats i expectatives (Camarasa, J, 2004: 10) quelcom que la posiciona per sobre del sector privat. A més, es regeix per criteris ètics d'imparcialitat, equitat, responsabilitat i esperit de servei, caracteritzant la prestació dels serveis públics. La qualitat, doncs, “consisteix en una filosofia d'acció continua per millorar”, per satisfer necessitats. (Camarasa, J, 2004: 10)

La qualitat no deixa de ser un feedback, doncs les polítiques públiques es desenvolupen i financen amb els impostos de tots i per tant han de procurar garantir el benestar i satisfacció de la societat. De fet, quan s'obre a la participació ciutadana, la qualitat encara augmenta més, tal i com hem vist anteriorment i com veurem en la pràctica amb la innovació social.

“Hay muchas metas que no podemos alcanzar solos, pero sí juntos”

(Llibre Blanc del Comitè de les Regions sobre la Governança Multinivell, 2009)

2.2. La innovació social

Antecedents històrics i definicions poc consensuades

Alguns autors com Cooperrider o Pasmore van predir que la dècada dels anys 90 seria la de la innovació social. (Cooperrider i Pasmore, 1991: 1038) Però, l'origen del concepte no està clar, ja que alguns autors afirmen que J. Taylor va ser el primer en utilitzar el terme als anys 70, d'altres que va ser Max Weber a principis del segle XX o James Coleman al 1970 en utilitzar el terme “innovació social” per definir noves formes de relació i organització social. Però el problema no només està en no saber l'origen del terme, sinó que tampoc trobem una definició consensuada d'aquest.

Un exemple de la manca de consens en la definició i de les múltiples connotacions del terme és la diferència entre les definicions de dos autors: d'una banda, Drucker utilitza la innovació social com un terme per definir la necessitat d'incloure la sinergia humana en la gestió i l'organització. (Drucker a Moulaert, 2013). D'altra banda, Stijn Oosterlynck assegura que la innovació social és “un punt estratègic i de referència pels moviments i organitzacions socials que tenen el propòsit de lluitar contra la pobresa, solucionar l'exclusió social o empoderar les minories.” (Oosterlynck, S a Moulaert, 2013: 107)

Troblem, doncs, diferents connotacions al llarg de la història però avui en dia quan parlem d'innovació social ens referim a un ampli espectre de possibilitats, pràctiques, solucions i comportaments que s'han encarat molt més a buscar solucions a un ampli ventall de problemes com l'exclusió, la privatització o la manca de benestar en les societats contemporànies. Tot i així, podem anar més enllà i considerar la innovació social com “a new approach to solving the crisis of the welfare state”. (Moulaert, 2013: 16, 17)

“Social innovation epistemological and methodological stances are in continuous development”

(Moulaert, 2013: 17)

Què entenem per innovació social?

La definició del concepte “innovació social” pot variar –com hem anunciat anteriorment– depenent de l'enfoc que se li doni: per exemple, podem parlar de “noves idees que satisfan necessitats socials amb major eficàcia que les solucions existents i compten amb la col·laboració de la societat i estableixen noves relacions socials”, des del punt de vista

més econòmic, o podem parlar d'un "procés complex en el que les institucions, els programes o polítiques canvien profundament i porten a una millor inclusió dels grups exclosos de la societat i a un canvi en la dinàmica de les relacions de poder entre el sistema i els ciutadans" des del punt de vista més social o de governança urbana, tal i com Moulaert exemplifica: "social innovation refers broadly to innovation in meeting social needs of, or delivering social benefits to, communities, it is the creation of new products, services, organizational structures or activities that are "better" or "more effective" than traditional public sector, philanthropic or market-reliant approaches in responding to social exclusion. [...] Also we can understand social innovation as a governance change with more bottom-up participation, protection of the rights of "common" citizens and collective decision-making systems" (Moulaert, 2013: 1)

Per acotar més el terme en base al nostre anàlisi de cas, optarem per seguir la definició proposada al projecte ISOP realitzat per l'IGOP on es defineix el concepte d'innovació social com un terme que fa referència "a aquelles iniciatives protagonitzades per la ciutadania que s'orienten a satisfer necessitats col·lectives a través de la cooperació interpersonal." (IGOP, 2016: 9) És a dir, parlem de relacions recíproques entre la ciutadania, les institucions i altres actors de la societat que busquen donar resposta a problemes o necessitats socials les quals els models tradicionals de gestió pública –i privada– no han pogut solucionar o satisfer. La innovació social es diferencia d'altres tipus d'innovacions degut als resultats i les relacions basades en la cooperació entre actors que aquesta genera.

Una denominació més del terme es refereix als diferents tipus d'accions col·lectives i transformacions socials que condueixen a la societat cap a una estratègia més de "bottom up" encarada a la creativitat i a la participació. Però, també podríem dir que la innovació social neix gràcies a les iniciatives ciutadanes, és doncs, quelcom bidireccional.

Dinàmiques, pràctiques i valors que implica la innovació social

Font: elaboració pròpia a partir de literatura acadèmica i estudis de casos.

La innovació social a la pràctica

Quan portem la innovació social a la pràctica trobem diferents projectes, pràctiques i dinàmiques, com ara a Catalunya on veiem projectes de bancs de temps, de consum i producció d'energies alternatives, de finances socials i grups de consum o cooperatives, d'horts urbans –que estudiarem en profunditat- així com moviments socials com els antidesnonaments o la creació d'ateneus populars autogestionats amb convenis de cogestió amb els ajuntaments o altres institucions.

Però, quan parlem d'innovació social també ens referim a un canvi en les agendes i en les institucions que condueixen a una millora en la inclusió dels grups i individus exclosos de la societat. Parlem d'un canvi en la teoria i en la pràctica, referint-nos, també, a la innovació social com una via cap a la inclusió i el benestar social.

El capital social

També, cal destacar que les experiències d'innovació social contribueixen a crear capital social, doncs es basen, com hem vist, en la cooperació interpersonal, i aquest el podem entendre com “una sèrie de beneficis individuals i col·lectius que van des de la bona salut fins a la cultura democràtica” segons Bourdieu i Coleman (a Blokland, T, 2008: 2) o com a “característiques de la organització social com les xarxes, les normes i la confiança que faciliten la coordinació i la cooperació per al benefici mutu” segons Putnam (a Blokland, T, 2008: 3).

Trobem capital social de tipus *bonding* que és aquell que es genera a base de crear connexions i cooperació entre iguals (ex: dins del propi hort urbà), el de tipus *bridging* que aporta connexions amb altres en base a un *issue* o *cleavage* comú (ex: relació de diferents horts urbans en una xarxa com la xarxa d'hortos indignats de Barcelona) i el de tipus *linking* que genera relacions desiguals, asimètriques i/o de dependència (ex: els horts urbans de la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona respecte de l'Administració Pública). (Wills, J., 2009) En aquest últim, sovint els llaços socials són molt més dèbils i les relacions es caracteritzen per una escassa interacció.

De fet, tal i com Blokland i Savage afirmen, l'Administració Pública tendeix a inspirar-se en les xarxes socials per donar resposta a l'exclusió social, doncs els *policy makers* assumeixen que simular una decisió basada en aquestes és millor perquè “social problems are expressions of social exclusion, social exclusion results from an imbalance between integration and differentiation, and more social capital will better integrate excluded individuals into society and strengthen the social fabric overall.” (Blokland,T, 2008: 94)

“Social innovation means fostering inclusion and wellbeing through improving social relation and empowerment processes: imagining a world, a region, a locality, a community that would grant universal rights and be more socially inclusive.”

(Moulaert, 2013: 16)

2.3. La inclusió social

Per parlar d'inclusió social primer hem de definir l'exclusió social, que al cap i a la fi és el fenomen que propicia la formulació de polítiques i pràctiques encarades a l'assoliment de la inclusió.

L'exclusió social com a problema

L'exclusió social és un concepte difícil de definir degut a la seva transversalitat i a que és un terme relativament nou, sobretot en el camp d'investigació. Podem definir l'exclusió social com “una eina per donar forma a l'explicació sociològica i política de les desigualtats socials, a través de categories analítiques, mecanismes i fórmules d'intervenció social que s'adaptin millor als actuals processos socials de desigualtat”, així

doncs, parlem d'un concepte íntimament lligat a la desigualtat social. (Subirats, J; Gomà, R, 2003: 12)

Si afirmem que el concepte és relativament nou és degut a que fa referència a un “procés social de desintegració, en el sentit de que hi ha una ruptura de les relacions entre els individus i la societat”. (Subirats, J; Gomà, R, 2003: 12) Aquest procés o fenomen s'ha intensificat amb les crisis econòmiques, com la del 2008, que ha afectat especialment a Espanya i conseqüentment a Barcelona, sent aquesta el nostre municipi d'estudi.

La Comunitat Europea defineix l'exclusió social com “un fenomen que afecta sectors més amplis de població, com quelcom més que desigualtats monetàries i desigualtat social; implica risc de crear una societat dual o fragmentada; ve donada per la negació i inobservació dels drets socials i incideix en el deteriorament dels drets polítics i econòmics dels ciutadans, per tant, és quelcom susceptible d'intervenció política”, però és la mateixa definició, sumada a les donades anteriorment, la que ens fa concebre el concepte d'exclusió social com quelcom ambigu i que necessita ser definit en funció de diferents indicadors com el context territorial, la societat en la que es produeix o l'àmbit o context polític en el que succeeix. Per exemple, pot ser quelcom que depengui de la localització geogràfica, ja que no és el mateix parlar d'exclusió social a la ciutat de Barcelona que a un poble rural.

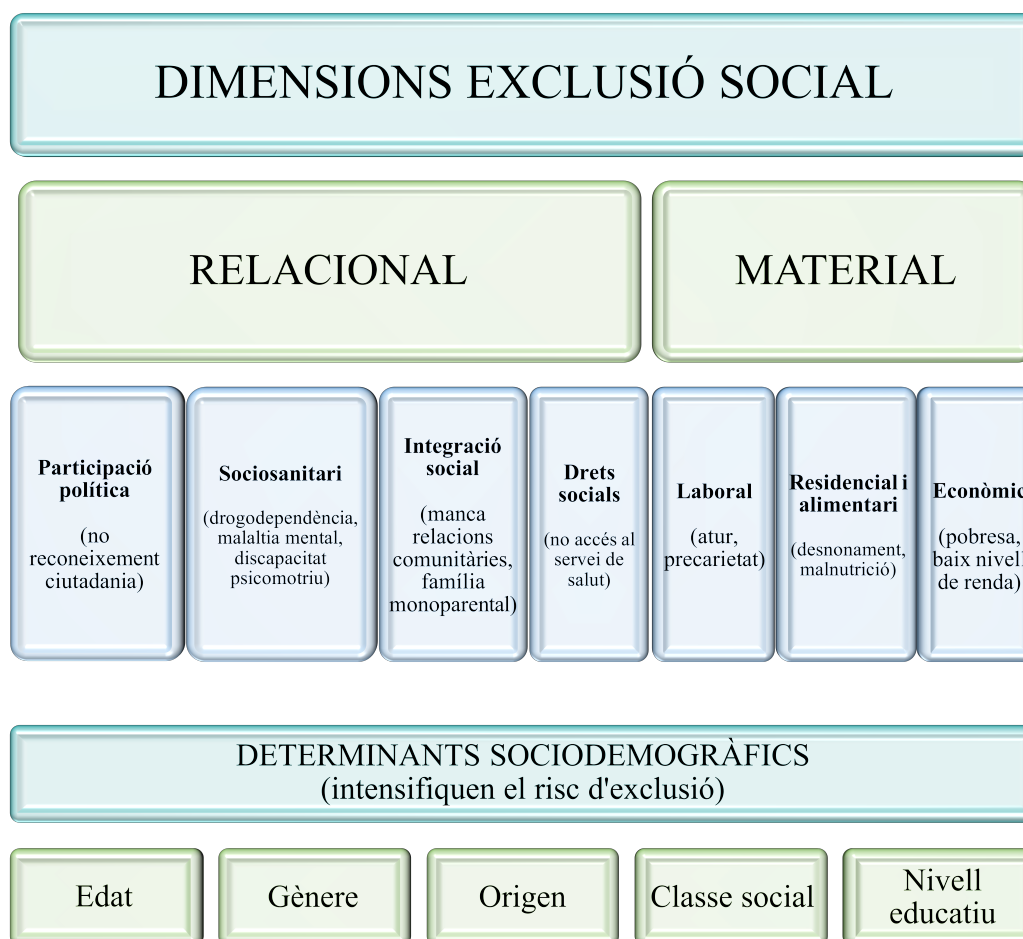
Robert Castel defineix l'exclusió social com “una fragmentació social vinculada al mercat laboral i a la manca de xarxes socials de protecció que és susceptible d'intervenció social i que sorgeix quan el model d'integració social fracassa” tot i que, tal i com veiem en els seus estudis, posa l'enfoc en les condicions salarials actuals, el que el porta a parlar de la “desafiliació” i de la manca d'integració, d'inclusió. (Castel, R, : 31)

Concloent, ens movem en torn a un concepte nou, amb diverses definicions, interpretacions, usos i significats, un fenomen multidimensional, canviant, multifactorial, dinàmic, i és per això que en base a diferents indicadors intentarem construir una aproximació al terme que s'adeqüi al nostre anàlisi.

Indicadors d'exclusió social

Actualment, ens trobem en un procés de fragmentació i desigualtat social molt diferent en comparació a dècades enrere, ja que avui en dia parlem de desigualtats no només en termes de renda i economia –com en situacions d'atur-, sinó de desigualtat en l'accés a la tecnologia, en els drets socials, en el consum cultural o l'accés a la informació o en la participació ciutadana. També trobem situacions d'exclusió per motius de raça, classe social, ètnia o estructura familiar.

Així doncs, podem concloure que l'exclusió opera principalment en dues dimensions que he anomenat “dimensió relacional” i “dimensió material” que inclouen diferents indicadors i es veuen influenciades pels determinants sociodemogràfics, que accentuen les desigualtats, tal i com s'exemplifica en la següent figura:

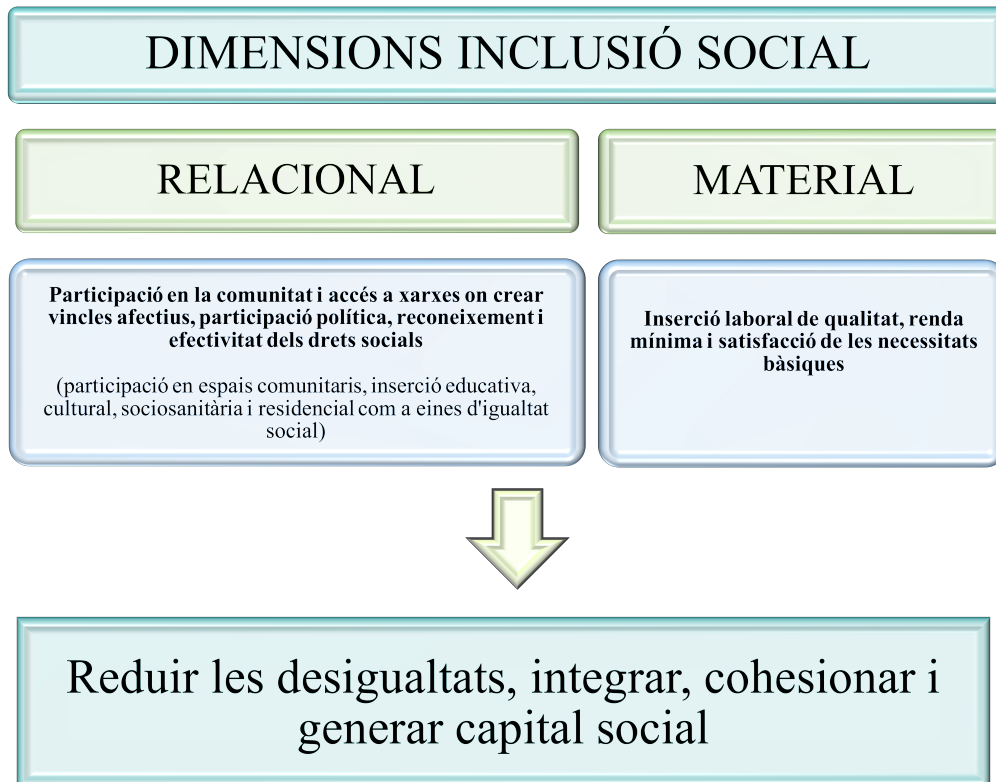
Font: elaboració pròpia a partir de la literatura acadèmica consultada i seguint el model del Pla d'Inclusió Social de Barcelona (2005)

Tots aquests indicadors poden ser objecte de definició de l'exclusió social i alhora causa d'aquesta, sempre i quan es doni la condició de que comportin una desigualtat social que acabi en un aïllament de l'individu respecte del grup social, comunitari. Segons Margarita Campoy, “els individus marginats, aïllats socials, són aquelles persones que acaben veient-se excloses dels àmbits de treball, de la vida familiar i de les relacions socials, a causa de circumstàncies personals (disfuncions físiques o psicològiques, carència dels requisits exigits en diferents esferes socials de relació, privació social per raons culturals, educatives o econòmiques o per manca de recursos economicosocials i simbòlics). [...] En definitiva, els factors de marginació social (racials, ètnics, ideològics, culturals, econòmics, educatius, professionals, de gènere i edat) sumats a situacions de pobresa econòmica, exclouen als individus de la participació en la vida social.” (Campoy, M, 1995: 20)

De l'abordatge de l'exclusió social a l'assoliment de la inclusió social.

Com hem vist, l'exclusió social és dinàmica i, per tant, afecta a col·lectius diferents i en diferent intensitat, el que dificulta la seva superació. Malgrat les dificultats que suposa aquesta problemàtica tant transversal i estructural, els governs han intentat formular polítiques contra l'exclusió social, com el Pla Municipal per a la inclusió social (2005) de Barcelona o els diversos plans emmarcats dins dels Plans Locals d'Inclusió a Catalunya així com el conegut i destacable Acord Ciutadà per una Barcelona inclusiva (2006) signat per més de mig miler d'entitats i institucions que busquen la cooperació pública-privada per generar capital social, cohesió i xarxes ciutadanes, apostant per una governança democràtica que generi inclusió social.

Quan parlem d'inclusió social ens referim a l'existència d'una societat cohesionada, que “tendeix a reduir jerarquies en l'eix dels recursos i a prevenir i superar fractures en l'eix de les relacions” (Pla Municipal per a la inclusió social, 2005: 16), convertint-se en quelcom multidimensional, que busca sobretot l'enfortiment de les xarxes socials i les dinàmiques comunitàries i que sovint fa ús de pràctiques innovadores, com ara els horts urbans.

Font: elaboració pròpia a partir de la literatura acadèmica consultada i seguint el model del Pla d'Inclusió Social de Barcelona (2005)

La inclusió social a la pràctica: sota quines condicions els horts urbans de Barcelona poden esdevenir espais inclusius?

Si tenim en compte les dimensions en les que l'exclusió i la inclusió social operen, és destacable el fet de que els horts urbans poden esdevenir espais inclusius en tant que donen resposta a diferents factors: en primer lloc, pel que fa a la dimensió relacional trobem que des del punt de vista sociosanitari poden treballar amb col·lectius amb discapacitats psicomotrius o amb malalties mentals; o des del punt de vista de la integració social poden treballar amb col·lectius com presoners en règim obert o esdevenir un espai de trobada entre diferents individus, famílies i generacions. En segon lloc, pel que fa a la dimensió material, sovint, poden contribuir a satisfer les necessitats alimentàries bàsiques i contribuir, per exemple, en la inserció laboral gràcies a teixir xarxes relacionals.

Per tant, sembla ser que els horts urbans són espais capaços de generar integració i capital social, mitgant les desigualtats, quelcom que veurem en profunditat en l'anàlisi de cada cas.

CAPÍTOL III. MARC D'ANÀLISI

En el marc teòric hem reflexionat sobre tres conceptes bàsics – Nova Governança, innovació social i inclusió o exclusió social- per tal de donar resposta a les preguntes de recerca secundàries que plantejàvem en l'inici d'aquesta investigació, tal i com es mostra a continuació.

3.1. Fomentant la innovació social a través de la formulació de noves polítiques públiques: una relació recíproca?

Com hem vist, el canvi produït en les institucions en el moment en el que han decidit prendre el camí cap a l'anomenada Nova Governança, ha fomentat i impulsat la creació de polítiques, d'espais i de pràctiques innovadores socialment, encarades a “crear valor públic” (Ramírez-Alujas, A. V. 2011: 6), però alhora que les institucions s'han renovat – com un pas més enllà de la Nova Gestió Pública- la ciutadania ha impulsat aquest canvi reclamant una gestió i un govern molt més democràtic i obert, que treballi en una lògica de *bottom-up*, que compti amb les aportacions, el recolzament i la voluntat sociopolítica de les persones per resoldre problemes o necessitats que amb la gestió tradicional no s'havien abordat.

Com havíem avançat anteriorment, existeix una relació recíproca entre l'impuls de la innovació social i la formulació de noves polítiques, ja que es retro-alimenten, és a dir, les noves polítiques públiques –promogudes dins del marc de la Nova Governança- contemplen espais dedicats a fomentar la innovació social (per exemple, el Pla Buits de l'Ajuntament de Barcelona que trobem present en el nostre anàlisi de cas) alhora que la pròpia innovació en el sector públic sumada a la innovació social promoguda per la ciutadania han aconseguit modificar la praxis institucional, evitant els isomorfismes mimètics i adaptant les polítiques públiques a les noves necessitats, innovant i reinventant les institucions.

Podem concloure, doncs, que gràcies a que els governs prenguin en consideració a la ciutadania i a altres actors de la societat civil com a eines clau en la formulació eficient de les polítiques públiques i en la gestió d'aquestes -el que entenem per Nova Governança- es fomenta i recolza la innovació social que, finalment, es desplega en la pràctica. Però, cal destacar que la majoria dels projectes d'innovació social són

d'iniciativa ciutadana, tal i com el projecte ISOP constata, quelcom que pot ser un símptoma d'una desresponsabilitat dels governs en el cobriment de les necessitats bàsiques i relacionals, en el sentit de vetllar per la inclusió social. (IGOP, 2016: 35)

3.2. A grans trets, pot la innovació social donar respostes a l'exclusió social i fomentar la inclusió social?

“Social innovation refers broadly to innovation in meeting social needs of, or delivering social benefits to communities, the creation of new products, services, organizational structures or activities that are “better” or “more effective” than traditional public sector, philanthropic or market-reliant approaches in responding to social exclusion” (Moulaert, 2013: 1)

Moulaert en la seva definició d'innovació social ja assumia el paper efectiu d'aquesta en donar resposta a l'exclusió social. Aquesta assumpció es deu al fet de que la innovació social –com hem vist al marc teòric- neix principalment com a resposta al fracàs de l'Estat de Benestar i de les institucions proveïdores de serveis, que no poden arribar a detectar tots els problemes i necessitats presents en la població i donar solucions a totes aquestes mancances.

Un exemple clau és l'exclusió social, un fenomen multidimensional i transversal que trobem present en diferents àmbits i dimensions, el que el converteix en quelcom difícil d'abordar i solucionar. Aquí és on entra en joc la innovació social com a eina per millorar les relacions socials i empoderar a la ciutadania i que es trasllada a les agendes institucionals fent que els governs apostin per una millora en la inclusió dels individus exclosos de la societat, com hem vist en l'apartat anterior.

Per tant, la literatura acadèmica ens condueix a l'assumpció de que la innovació social ajuda a integrar, cohesionar i crear capital social, sent aquests fets necessaris per a superar l'exclusió social, tot teixint noves xarxes relacionals i fomentant estratègies més participatives, democràtiques, de tipus *bottom-up* però sobretot inclusives. Però, caldrà veure si la teoria es trasllada amb efectivitat a la realitat.

CAPÍTOL IV. ESTUDI DE CAS: els Horts Urbans de Barcelona

4.1. Per què els horts urbans de Barcelona?

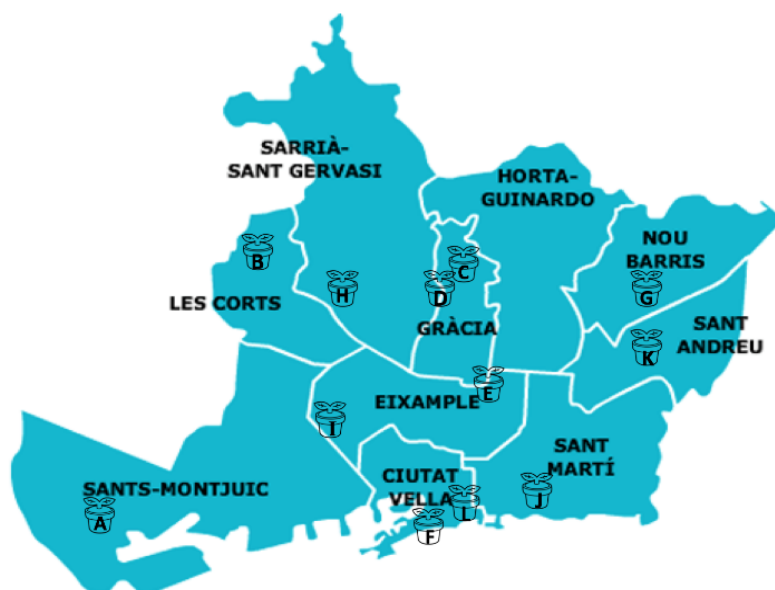
Els horts urbans es diferencien dels horts tradicionals perquè esdevenen espais de convivència i col·laboració entre generacions, col·lectius i veïns, espais que generen capital social, alhora que tenen un alt valor ambiental per a les ciutats en les que s'ubiquen.

Cal destacar que són un exemple clau d'innovació social i en comparació amb altres experiències socialment innovadores de la ciutat de Barcelona trobem que el seu nombre és molt major, el que augmenta la diversitat de casos esdevenint un repte d'investigació.

La tria del municipi de Barcelona es deu a la proximitat geogràfica, a la disponibilitat i accés a la informació i a la presència de polítiques públiques i xarxes encarades –en més o menys mesura- a fer dels horts urbans espais inclusius.

4.2. Criteris per a la tria dels casos

En primer lloc, he creat una base de dades on hi consten tots els horts urbans de la ciutat de Barcelona agrupats per barri i districte i partint del mapa d'innovació social de Catalunya disponible a <http://leyseca.net/barrisicrisi/> que forma part de la recerca “Barris i crisi”.

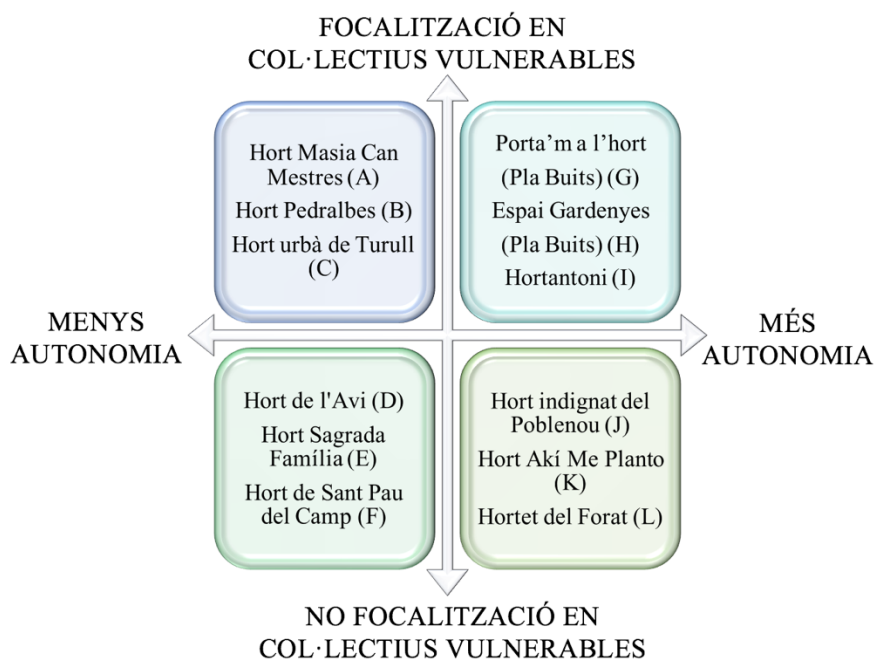
Font: situació geogràfica dels horts urbans analitzats. Elaboració pròpia.

Després, he establert una sèrie de dimensions que ens ajudaran a complementar la base de dades a partir d'entrevistes i de la observació de camp directa, que s'especifica a continuació:

1. **CREACIÓ.** Neixen abans o després de la crisi de 2008?
2. **ORIGEN.** Són d'origen ciutadà (horts comunitaris autogestionats → bottom-up) o institucional (Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona o Pla Buits → top-down)?
3. **GRAU D'AUTONOMIA** i tipus relació respecte l'Administració Pública
4. **FINANÇAMENT.** Com es financen?
5. **POLIVALÈNCIA.** Es realitzen altres pràctiques en l'espai de l'hort urbà?
6. **PARTICIPACIÓ.** Qui acostuma a anar? Treballen amb col·lectius d'especial vulnerabilitat o en risc d'exclusió social?
7. **PERSPECTIVES DE FUTUR I SOSTENIBILITAT.** Són quelcom temporal? (Polítiques del mentrestant)
8. **CARÀCTER DEMOCRÀTIC I PARTICIPATIU.** Pot accedir i participar tothom?
9. **INCLUSIÓ SOCIAL.** L'objectiu principal de l'hort urbà és ser un espai o mecanisme d'inclusió social? Hi ha projectes adreçats a col·lectius en risc d'exclusió? Els projectes generen noves xarxes relacionals, noves oportunitats laborals? Aconsegueixen satisfer algunes necessitats bàsiques alimentàries?

Finalment, he seleccionat 12 casos –en funció de l'accés a la informació– que segueixen dos criteris i que s'exemplifiquen a continuació:

1. Per cada un que estigui focalitzat en col·lectius vulnerables o en risc d'exclusió social, ha d'haver-hi un que no.
2. Per cada un que tingui un grau d'autonomia respecte de l'Administració Pública baix (municipals: Xarxa d'Horts Urbans i Pla Buits) ha d'haver-hi un amb un grau d'autonomia alt (comunitaris, autogestionats i/o okupats)

4.3. Anàlisi dels Horts Urbans de Barcelona

A continuació es presenta una breu descripció i un anàlisi –en una fitxa tècnica- basat en les dimensions exposades anteriorment respecte a cadascun dels dotze horts urbans analitzats, que ens ajudaran a contrastar la nostra hipòtesi inicial i a donar resposta a la pregunta d'investigació d'aquesta recerca. A grans trets, podem classificar els horts urbans en dues categories:

1. Horts municipals (titularitat pública)

1.1. Horts urbans de la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona (XHUB): és coneguda com la xarxa municipal i esdevé un programa de participació de l'Àrea de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona iniciat el 1997. Cal destacar que l'antecessor d'aquest model el trobem en la creació de l'Hort de l'Avi l'any 1986, doncs Pep Ordoñez (jardiner municipal) proposa seguir aquesta línia des de Parcs i Jardins. Actualment, el programa s'adreça a persones majors de 65 anys destinant una petita parcel·la per individu amb un règim de concessió de 5 anys, alhora que reserva una parcel·la a entitats que treballen amb persones en risc d'exclusió social, després de realitzar un concurs amb difusió limitada degut a la manca de places per cobrir la demanda. La gestió es porta des de Parcs i Jardins de Barcelona, proporcionant els materials, mentre els usuaris desenvolupen l'activitat hortícola de forma individual en la seva parcel·la seguint la normativa municipal. Tot el que succeeix a l'hort és responsabilitat de la XHUB.

A. Hort Masia Can Mestres	
Creació i ubicació	Marina de Port, Sants-Montjuic, 1997
Origen	Top-down (XHUB)
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	Hort i granja
Participació	Majors de 65 anys i nens del programa d'ensenyament mediambiental de l'Ajuntament
Sostenibilitat i futur	Projectes de futur com ampliar la granja
Caràcter democràtic i participatiu	✓ Només obert a +65 anys i escoles (no a entitats) ✓ Participació voluntària
Inclusió social	✓ De 52 parcel·les: 1 parcel·la per discapacitats + 1 parcel·la per educació ambiental ✓ Usuaris dels horts col·laboren amb els monitors en les activitats educatives ✓ Relació informal entre membres de parcel·les contigües
Curiositats i reflexions	✓ Primer hort urbà impulsat per Parcs i Jardins ✓ El "buque insignia" de Parcs i Jardins (El Periódico)

B. Hort Pedralbes	
Creació i ubicació	Pedralbes, Les Corts, 2008
Origen	Top-down (XHUB)
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	Hort i Jardí dels Sentits
Participació	Majors de 65 anys, escoles, discapacitats físics, cecs i membres d'ALDER (malalts del ronyó)
Sostenibilitat i futur	Depèn de l'AP, però sensació positiva
Caràcter democràtic i participatiu	✓ Només obert a +65 anys, escoles i entitats ✓ Participació voluntària
Inclusió social	✓ 2 parcel·les destinades a entitats inclusives ✓ Jardí dels Sentits per a persones amb deficiències visuals (gaudir d'experiències aromàtiques) ✓ Adaptació de l'espai a persones amb discapacitat física (ex: horts d'accés amb cadira de rodes + dues taules elevades)
Curiositats i reflexions	✓ Destaca pel seu caràcter integrador ✓ Hort sense barreres

C. Hort urbà de Turull	
Creació i ubicació	Vallcarca i els Penitents, Gràcia, 2003
Origen	Top-down (XHUB)
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: <ul style="list-style-type: none"> a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	Hort, amfiteatre per a l'aula d'educació ambiental i passeig mediterrani amb caixes niu
Participació	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 15 usuaris +65 anys ✓ Escoles (ex: Escola Montseny): ús setmanal Aula ✓ Ambiental Bosc Turull (SCEA) ✓ Associació d'Amics del Bosc de Turull ✓ Associació Gats de Gràcia pel control de gats ✓ Depana ✓ Permacultura Barcelona ✓ Arquitectes "Volta"
Sostenibilitat i futur	Depèn de l'AP, però sensació molt positiva
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Horts per a usuaris, però obert a tothom per passejar ✓ Formació Associació d'Amics del Bosc de Turull (2012) per tenir cura de l'espai voluntàriament ✓ Finca oberta a acollir projectes relacionats amb la natura
Inclusió social	De 16 parcel·les, 2 destinades a entitats inclusives o que treballin amb persones amb diversitat funcional
Curiositats i reflexions	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Espai renovat proper a l'hort de l'Avi enfocat a l'educació mediambiental dels joves del barri i dinamitzat per la Societat Catalana d'Educació Ambiental (SCEA): treball en xarxa, projectes comunitaris i de transformació social centrats en sostenibilitat urbana i biodiversitat ambiental ✓ Fruit del reclam veïnal de recuperar espais vers i d'ús comunitari

D. Hort de l'Avi	
Creació i ubicació	Vallcarca i els Penitents, Gràcia, 1986
Origen	Bottom-up, després s'adhereix a la XHUB
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: <ul style="list-style-type: none"> a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	_____
Participació	+ 65 anys
Sostenibilitat i futur	Depèn de l'AP, però futur per ser hort emblemàtic
Caràcter democràtic i participatiu	Hort per a usuaris
Inclusió social	_____
Curiositats i reflexions	<ul style="list-style-type: none"> ✓ S'inicia amb reivindicació veïns del Coll ✓ Primer hort urbà de Barcelona ✓ Pioners en educació ambiental

E. Hort Sagrada Família	
Creació i ubicació	Sagrada Família, Eixample, 2007
Origen	Top-down (XHUB)
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: <ul style="list-style-type: none"> a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	_____
Participació	+ 65 anys, discapacitats, presoners en règim obert i escoles
Sostenibilitat i futur	Depèn de l'AP però rep queixes per part d'alguns veïns per la presència de presoners en règim obert
Caràcter democràtic i participatiu	Hort per a usuaris
Inclusió social	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 1 parcel·la per discapacitats ✓ 1 parcel·la per presoners en règim obert ✓ Lavabos adaptats a mobilitat reduïda
Curiositats i reflexions	És l'únic hort urbà de la XHUB que compta amb la presència habitual de presoners

F. Hort de Sant Pau del Camp	
Creació i ubicació	Raval, Ciutat Vella, 2006
Origen	Top-down (XHUB)
Grau d'autonomia i relació amb AP	AP: <ul style="list-style-type: none"> a) És propietària del solar, cedeix l'espai durant un període de 5 anys després de realitzar un sorteig d'adjudicació b) Prové els instruments necessaris i el suport de Parcs i Jardins c) No permet la venda i marca pautes d'agricultura biològica
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	_____
Participació	+ 65 anys i ocasionalment escoles sota monitorització del programa d'ensenyament ambiental de l'Ajuntament i Parcs i Jardins
Sostenibilitat i futur	Depèn de l'AP
Caràcter democràtic i participatiu	_____
Inclusió social	9 parcel·les, 1 cedida al Casal d'Infants del Raval
Curiositats i reflexions	_____

REFLEXIONS SOBRE ELS HORTS DE LA XHUB			
Aspectes positius	Ambigüitat	Aspectes negatius	Ambigüitat
Teixit noves relacions, cohesió social	Parcel·les individuals, poc contacte	Difusió escassa per evitar sobredemanda → participen els de sempre	
Més demanda que oferta	Experiència bona, però no pot arribar a tothom	Majoritàriament homes	Reclam de discriminació positiva
Beneficis ambientals i de salut		+65 anys en una parcel·la individual	
Activitats educació ambiental dirigides a escoles		Problemes jurídics i convenis de regulació (triguen 1 any en atorgar-se)	Provoca emissió de permisos temporals d'activitats en l'espai verd
Estabilitat institucional: bona estructura, recursos, articulació,...		1 parcel·la a en risc d'exclusió d'entre desenes	

1.2. Horts urbans del Pla Buits: és un programa municipal –creat l'any 2012- que té l'objectiu de donar vida als terrenys en desús de la ciutat de Barcelona, cedint l'espai a entitats públiques o privades sense ànim de lucre per tal de que realitzin activitats d'interès públic amb caràcter provisional. Neix davant la demanda d'AAVV com la de Sant Genís que reclamen impulsar un hort que no només sigui per avis com els de la XHUB, el que provoca que s'arribi a l'acord de que les zones verdes que presenten dificultats de manteniment (ex: entre edificis) per Parcs i Jardins esdevinguin uns primers espais on les entitats treballin amb els seus usuaris per donar ús verd a l'espai. La primera experiència es fa amb una entitat de malalts mentals, i d'aquí sorgeixen les demandes d'altres entitats que treballen amb persones en risc d'exclusió social.

El Pla Buits només canalitza les demandes ciutadanes, sent una mesura de govern que obre un estudi tècnic de l'espai, sense analitzar el teixit social, i posteriorment un concurs on es presenten entitats que compleixin els requisits:

- a) Implicació en l'entorn, coneixement necessitats territori
- b) Autosuficiència del projecte

- c) Sostenibilitat ambiental
- d) Impacte i rendiment social
- e) Creativitat, innovació i qualitat formal

Trobem una Comissió d'Avaluació (formada per entitats, tècnics i polítics) anual que esdevé l'òrgan de seguiment del compliment de les bases del concurs, i l'elaboració d'una memòria del projecte que respon a indicadors quantitatius bàsicament, i que es va elaborar conjuntament amb les entitats de la primera edició. La ingerència municipal és molt baixa, doncs només hi ha un punt de trobada en base als criteris del concurs, per tant, l'autogestió de l'entitat és absoluta, tot i que en la segona edició es preveu que l'Ajuntament cobreixi l'adequació del solar, l'aigua i l'electricitat, però no les despeses de la pròpia activitat, doncs les entitats poden demanar subvencions per la via ordinària o realitzar petites activitats econòmiques. Tot el que succeeix a l'espai és responsabilitat de l'entitat.

G. Porta'm a l'hort	
Creació i ubicació	Porta, Nou Barris, 2013
Origen	Top-down (Pla Buits)
Grau d'autonomia i relació amb AP	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Solar propietat Ajuntament, cedit a entitats pel Pla Buits + rebaixa aigua per Parcs i Jardins ✓ Col·laboració amb Medi Ambient per fer dinars (ex: pizzes en forn solar) per les escoles visitants
Finançament	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Subvenció que les entitats de Transforma Porta reben per altres activitats i destinen una part a l'hort ✓ A l'inici, cada veí portava una llavor
Polivalència	Hort, espai herbes aromàtiques i plantes ornamentals + cuina solar i taula de pícnic
Participació	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Grup inicial de 18 persones diverses edats i perfils ✓ Ara presència d'universitaris, en període lectiu no assisteixen ✓ Joves, gent gran, aturats, famílies i escoles de discapacitats
Sostenibilitat i futur	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Període legal de 3 anys d'ús, actualment prorrogat un any ✓ "Nadie ha dicho que nos vayan a quitar este solar" ✓ Projecte de futur: llista de receptes senzilles per aportacions veïnals
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Projecte presentat a Pla Buits s'elabora amb totes les entitats que formen Transforma Porta i es presenta públicament a tots els veïns, fent un concurs informal ✓ Juntes cada 15 dies per fer feina conjunta
Inclusió social	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Treball habitual amb GSIS (Grup Serveis Iniciativa Social) que treballa amb persones amb diversitat funcional ✓ Hort adreçat a escoles i discapacitats ✓ Entenen que l'hort és de tots → problemes ocasionals ✓ No satisfan necessitats alimentàries, no és per produir, però col·laboren amb un hort proper destinat a aturats (2a edició Pla Buits) ✓ Dinars populars oberts als veïns ✓ Èmfasi en discapacitats com a destinataris: adaptació a cadira de rodes ✓ Contacte amb Casal de gent gran Casa Nostra, altres horts, amb Centre Cívic Can Verdaguer,... ✓ Caps de setmana treball conjunt (entitats, famílies, discapacitats, joves,...) ✓ "No excluimos a nadie y cada vez hay más gente" però el no poder obrir tots els dies limita l'accés ocasional de molts veïns → reclam treballador torn de matí per obrir a escoles
Curiositats i reflexions	Era un magatzem antic de construcció

H. Espai Gardenyes	
Creació i ubicació	Sarrià, Sarrià-Sant Gervasi, 2012-2013
Origen	Top-down (Pla Buits)
Grau d'autonomia i relació amb AP	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Solar propietat Ajuntament, cedit a entitats pel Pla Buits ✓ Ajuntament i Parcs i Jardins van col·laborar en adequació espai i cessió de materials
Finançament	No subvenció municipal, recursos propis (voluntaris, regals de veïns, etc)
Polivalència	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Espai comunitari format per horts urbans i tallers de bioconstrucció ✓ Espai “àgora” obert a tothom Realització activitats diverses per associacions del barri
Participació	Obert a tothom, però principalment veïns i 52 entitats implicades, de les que destaquen: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Associació Cultural Casa Orlandai ✓ Consumo Respeto ✓ Centro Acogida Assís ✓ CEDRE per a la inclusió social ✓ Esplai Movi de Sarrià
Sostenibilitat i futur	Període legal de 3 anys d'ús, actualment prorrogat un any més
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Projecte presentat al Pla Buits es va elaborar conjuntament per veïns i entitats del barri mitjançant un procés participatiu ✓ Reunions entre els membres obertes a tothom i informades a Internet
Inclusió social	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Projecte motivat per l'objectiu d'enriquir el teixit associatiu i els vincles ciutadans ✓ Obert a tothom: no es lloguen ni es cedeixen parcel·les individuals ✓ Hi conviuen entitats de caràcter molt diferent (consum responsable, centres d'acollida, d'educació especial, esplais, grups musicals, grups de dones, centres mentals privats, associacions d'historiadors, dislèxics, per la promoció social, síndrome d'Asperger, etc...)
Curiositats i reflexions	S'anomena “Gardenyes” perquè es troba just sobre l'antiga riera de Gardenyes, que segueix fluint en el subsòl

REFLEXIONS SOBRE ELS HORTS DEL PLA BUITS			
Aspectes positius	Ambigüitat	Aspectes negatius	Ambigüitat
Canalitza oportunitat econòmica i sociopolítica i demanda de recuperar i democratitzar espai públic	Perfil entitats marcat per context polític (ex: en la segona edició trobem menys AAVV doncs amb l'entrada del nou govern veuen una oportunitat d'aconseguir un espai propi sense recórrer al Pla Buits, que amb el govern de CiU era una forma d'exercir pressió)	Temporalitat de l'ús del solar	Ajuda a mitigar l'esgotament de les entitats i el futur ús generarà sempre més valor social (ex: construir escola)
Origen urbanístic, però propòsit social, de connectar amb les necessitats de l'entorn		Espais que depenen al 100% del teixit social del barri	
Entitats vinculades sovint a col·lectius en risc d'exclusió social		Possible reticència govern a cedir gestió	
Perfil de participants de classe mitjana formada	No classes populars desfavorides		
Reflexió M. Reñé: "la sortida per a les persones en risc d'exclusió social no és el Pla Buits, perquè és un espai tancat, la sortida és treballar en un medi obert com els parcs i jardins de la ciutat, que permeten més interrelació"			

2. Horts urbans comunitaris o autogestionats (titularitat privada)

2.1. Horts indignats

Neixen vinculats a l'Hort de Plaça Catalunya, creat durant les acampades del 15-M amb el propòsit de recuperar el verd de la plaça, esdevenint un espai de trobada de diferents iniciatives d'horts urbans comunitaris per compartir formes de cultiu ecològic i social, i vinculant l'agroecologia com a reivindicació política al moviment 15-M. Les activitats d'aquests horts es decideixen de forma col·lectiva amb assemblees i s'autogestionen i autofinancen. Alguns exemples són l'Hort indignat del Poblenou o l'Hortet del Forat.

2.2. Xarxa d'Horts Comunitaris o Okupats (community gardens)

Neixen el 2002 a partir d'un moviment de reapropiació –okupació- veïnal del sòl format per joves, jubilats i famílies a Can Masdeu. Segueixen una estructura gairebé igual a la dels horts indignats, doncs també són formats per persones amb voluntat d'autogestió comunitària, mitjançant assemblees i grups de treball. Alguns exemples són l'Hortantoni o Akí Me Planto.

I. Hortantoni	
Creació i ubicació	Sant Antoni, Eixample, 2009
Origen	Bottom-up
Grau d'autonomia i relació amb AP	Hort comunitari de la Xarxa Comunitària de Sant Antoni (Xarx@ntoni)
Finançament	Donacions i socis de Xarx@ntoni
Polivalència	Situat en el pati interior del Centre de dia per a gent gran del barri: espai d'activitats diverses per a avis i veïns
Participació	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Voluntaris agrupats sota la Comissió d'Economia Social de Xarx@ntoni ✓ Subjectes de l'acció (avis del Centre de dia i veïns del barri) ✓ Alumnes d'escoles properes
Sostenibilitat i futur	Projecte que forma part d'un grup sòlid de projectes des de fa 15 anys
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Obert a tothom sota la idea d'empoderar a les persones ✓ S'intenta fer coincidir la presència de diferents col·lectius (ex: avis amb nens)
Inclusió social	<p>Objectius:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Ús espai urbà per accions comunitàries, socials i educatives que millorin la convivència i la qualitat de vida dels veïns b) Coresponsabilitat ciutadana en millora social i ambiental del barri (consum responsable, reciclatge,...) c) Generar espai de relació, coneixement i suport mutu entre veïns d) Pertany a Xarx@ntoni que busca teixir xarxa social i solidària, lluitar contra exclusió social, establir espais de participació entre AP i ciutadania i fomentar sostenibilitat e) Collita repartida entre els membres, tenint en compte veïns vulnerables
Curiositats i reflexions	_____

J. Hort Indignat del Poblenou	
Creació i ubicació	Poblenou, Sant Martí, 2011
Origen	Bottom-up (hort indignat - 15M)
Grau d'autonomia i relació amb AP	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Al marge de les autoritats, okupació solar Catalunya Caixa ✓ Acords informals amb Parcs i Jardins per aconseguir terra o abono ✓ Rebutgen formar part del sistema
Finançament	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vinculat a l'assemblea social del Poblenou ✓ S'obtenen recursos recol·lectant fons a través d'activitats i l'aigua de fonts públiques
Polivalència	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hort i espai social autogestionat i comunitari ✓ Celebració esdeveniments culturals i socials (projecció documentals, poesia, exposició fotos, tallers infantils,...)
Participació	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Famílies (25 llars) ✓ Joves
Sostenibilitat i futur	Influeix en iniciatives com el Pla Buits, però el desenvolupament al marge de la llei dificulta la sostenibilitat a llarg termini
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Caràcter assembleari obert als veïns cada dues setmanes ✓ Ús individual parcel·les però en clau comunitària (consens normes plantació) ✓ Objectiu de recuperar espais
Inclusió social	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Reserva d'un espai per al cultiu comunitari: la producció es reparteix entre els veïns o en un dinar social ✓ Prioritzar dimensió social hort per sobre de la producció
Curiositats i reflexions	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sota el lema "indignación que germina en espacios comunes" ✓ Manca institucionalització requereix molt voluntariat, però aporta flexibilitat en les activitats

K. Hort Akí Me Planto	
Creació i ubicació	Sant Andreu de Palomar, Sant Andreu, 2004
Origen	Bottom-up
Grau d'autonomia i relació amb AP	Okupat
Finançament	Aportacions membres, regals de veïns, intercanvi de llavors,...
Polivalència	Hort, cinema a la fresca, dinars populars,...
Participació	Joves
Sostenibilitat i futur	Problemes legals, de continuïtat i de poca assistència
Caràcter democràtic i participatiu	Assemblea informal, però requereix assistència
Inclusió social	_____
Curiositats i reflexions	Producció per repartir entre membres o per a dinars populars

L. Hortet del Forat	
Creació i ubicació	Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera, Ciutat Vella, 2003
Origen	Bottom-up a l'inici, però el 2008 signen conveni amb l'Ajuntament
Grau d'autonomia i relació amb AP	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Espai cedit per l'Ajuntament ✓ Abastiment aigua potable xarxa ciutat: ús il·limitat i gratuït ✓ Aula Ambiental Ciutat Vella els hi proporciona compostadors ✓ Pressupost de l'Ajuntament: elaboren memòria anual de despeses i activitats per entregar a AP ✓ Autogestionat
Finançament	Pressupost de Parcs i Jardins (AP)
Polivalència	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ús comunitari ✓ Tallers per a nens ✓ Dinars populars
Participació	25-40 anys de perfils molt variats
Sostenibilitat i futur	Millors previsions de futur des de el signament del conveni amb l'Ajuntament
Caràcter democràtic i participatiu	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Assemblea i comissions de treball que es reuneixen cada mes, obertes ✓ Establir relacions en base al medi ambient i l'agricultura ecològica
Inclusió social	Col·laboració amb entitats com la Fundació Roure dedicada a la gent vulnerable del districte: persones grans i famílies sense recursos (habitatges inaccessibles, manca d'aigua corrent,...), ensenyant xarxes d'intercanvi d'aliments, prevenint situacions de aïllament o marginació,...
Curiositats i reflexions	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Destinen producció a dinars populars o a famílies sense recursos ✓ Es classifiquen com un hort autogestionat i comunitari, però segueixen una lògica molt més semblant a la del Pla Buits que a la d'altres horts comunitaris com els indignats o okupats

REFLEXIONS SOBRE ELS HORTS COMUNITARIS O AUTOGESTIONATS (en general)			
Aspectes positius	Ambigüitat	Aspectes negatius	Ambigüitat
Neixen de la voluntat personal i la lògica comunitària, més implicació	Poden perdre implicació en aconseguir l'objectiu polític	Dificultats d'articular xarxes per realitzar accions conjuntes	Acaben creant xarxes informals com "Horts indignats" o "Community gardens"
Perfils heterogenis però amb fort component polític	Possible exclusió per qüestions ideològiques, segmentació	Al marge de l'Administració Pública: no finançament, no suport,...	Més marge de maniobra, de gestió
Inclusius en el sentit de que són perfils heterogenis	No dedicats a treballar amb entitats inclusives		

*Tot el contingut gràfic (taules, mapa,...) és d'elaboració pròpia a partir de recerca acadèmica i observació de camp.

V. CONCLUSIONS

La present recerca ha esdevingut un llarg camí que ha unit tres conceptes: la Nova Governança, la innovació social i la inclusió social, de diferents maneres. Hem donat resposta a les dues preguntes de recerca secundàries que ens acompanyaven en l'inici, i -tal i com hem demostrat anteriorment- podem afirmar que, en primer lloc, les noves polítiques públiques promogudes dins del marc d'una Nova Governança més de tipus *bottom-up*, més democràtica, oberta i participativa, fomenten i recolzen les experiències d'innovació social, alhora que la innovació social serveix com a reclam i exemple per a formular noves polítiques encarades a fer les institucions més democràtiques i obertes, i a la ciutadania més participativa, entenent la producció de polítiques públiques com quelcom necessàriament mutu, coproduït. En segon lloc, la literatura acadèmica ens mostra certa solidesa en afirmar que les dinàmiques i pràctiques d'innovació social generen processos d'inclusió social. Parlem, doncs, d'una relació recíproca entre la Nova Governança i la innovació social.

Partint d'aquesta base, ens hem endinsat en una pregunta de recerca principal –acompanyada de dues hipòtesis (vegeu capítol I)- a la que ara volem donar resposta: **“com i sota quines condicions els horts urbans (com a exemple d'innovació social) poden contribuir significativament a promoure la inclusió social?”**

L'anàlisi de cas -els horts urbans de Barcelona- ens permet afirmar que, en primer lloc, els horts de la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona -considerats els que de menys autonomia disposen, doncs depenen plenament de la gestió municipal- fan l'esforç d'esdevenir espais inclusius en destinar una o dues parcel·les a entitats que treballen amb col·lectius en risc d'exclusió social i sovint esdevenen espais de trobada intergeneracional en contactar amb escoles de l'entorn, però presenten segmentacions en estar destinats a majors de 65 anys, majoritàriament homes, i en fer un ús individual de l'hort. Per tant, valorem l'esforç d'esdevenir espais inclusius, però és quelcom difícil d'aconseguir si segueixen movent-se en una lògica individualista i destinant parcel·les a entitats inclusives que corren el risc d'estigmatitzar encara més aquests col·lectius, allunyant-se del propòsit inicial.

En segon lloc, trobem l'altre extrem: els horts urbans comunitaris o autogestionats que no mantenen cap relació amb l'Administració Pública -malgrat casos excepcionals en els que s'estableix un petit conveni o acord-, ja siguin els de la Xarxa d'Horts Indignats o okupats, i que malgrat les dificultats d'autogestió i autofinançament, poden esdevenir espais molt més inclusius que en el cas de la XHUB en diversos sentits: estan oberts a tothom i treballen en una lògica comunitària, el perfil de participants sol barrejar joves, famílies i gent gran, part de la collita es destina a famílies amb pocs recursos i es treballa amb entitats inclusives, però malauradament això no sembla succeir en la majoria dels casos, doncs dels quatre horts comunitaris o autogestionats analitzats, només un - Hortantoni- compleix amb totes les característiques.

En tercer lloc, trobem els horts urbans pertanyents al Pla Buits i els que podríem afirmar que es troben a mig camí entre els dos anteriors, doncs hi ha un control anual i poc invasiu i una cessió del solar per part de l'Ajuntament, però la gestió és completament autònoma. La majoria de les bases del concurs que permet aconseguir un solar en desús del Pla Buits ja condicionen un cert valor social en el projecte que es durà a terme, i en la pràctica, pel que hem vist, així sembla esdevenir. Els dos casos analitzats, Porta'm a l'Hort i l'Espai Gardenyes, col·laboren amb entitats que treballen amb col·lectius en risc d'exclusió social, són espais que compten amb contacte i treball conjunt, entre entitats, famílies, joves, discapacitats, veïns i escoles, que veuen l'hort com un punt de trobada que permet enriquir el teixit associatiu i els vincles ciutadans. Malgrat tots els aspectes positius que mostren (vegeu el Capítol IV per profunditzar) presenten tres problemes clau: part dels participants habituals té un perfil de classe mitja i amb formació superior, el que trenca una mica amb la lògica d'intervenció de la innovació social que pretén arribar a aquells més marginats, exclosos; el desgast i implicació que requereix l'autogestió i l'ús temporal que ennuvola el futur dels horts.

De la present recerca podem extreure que en menor o major mesura tots els horts urbans analitzats tenen potencial per assolir un cert grau d'inclusió, donant resposta a la nostra primera hipòtesi, però d'entre tots els casos analitzats, els horts urbans del Pla Buits són els que més semblen contribuir en la superació de l'exclusió social, per tant, la nostra segona hipòtesi es dona en la pràctica de manera parcial: quan l'hort es focalitza en col·lectius d'especial vulnerabilitat i esdevé un espai de trobada on crear vincles socials entre diferents perfils, l'assoliment de la inclusió social és major que en casos on no es

dona dita focalització, però el grau d'institucionalització sembla ser efectiu quan es troba en el punt intermedi, és a dir, quan l'Administració Pública cedeix l'espai i ajuda proporcionant el material bàsic i realitzant una monitorització poc invasiva i conjunta amb els membres de l'hort, però permet l'autogestió al cent per cent, aquests horts tenen més possibilitats de generar dinàmiques inclusives.

Per tant, tots els horts urbans tenen la possibilitat d'esdevenir espais inclusius en major o menor mesura, però en tindran més sempre i quan la gestió sigui autònoma i en lògica comunitària treballant colze a colze entre diferents entitats, veïns i perfils de participants, i l'Administració Pública proporcioni els recursos bàsics per dur a terme les activitats hortícoles. Només així esdevindran realment espais generadors de capital social i de vincles ciutadans sense discriminació o exclusió alguna i només així tindran l'oportunitat d'apropar-se a les persones en risc d'exclusió social per conèixer les seves necessitats i implicar-les, produint inclusió a petita escala.

Però, cal destacar que en la pràctica trobem situacions que dificulten la inclusió social i que trobo rellevant esmentar: la destinació de parcel·les a entitats inclusives en el cas de la XHUB pot acabar estigmatitzant i aconseguint l'efecte contrari, i a més, la majoria dels usuaris són homes, pel que s'hauria de replantejar establir certa discriminació positiva en el concurs per aconseguir més equitativitat. També, trobem el risc de que els projectes innovadors -en general- acabin assumint les responsabilitats de detecció i cura de necessitats i problemes pròpies del govern i l'Estat de Benestar.

Concloent, els horts urbans són pràctiques petites que no abasten grans col·lectius per qüestions d'espai, temps i recursos, però tenen un gran potencial per generar processos inclusius a petita escala. Són, com diria Miquel Reñé, com els escocells de la ciutat de Barcelona en els que ara els veïns i les veïnes comencen a plantar flors, quelcom petit per on començar a escoltar el que volen els veïns, per on els governs poden fer més particip a la ciutadania, per canviar la ciutat en termes mediambientals però també socials. Són quelcom petit que pot crear grans llaços comunitaris.

Per a més informació i reflexions visiteu: <https://innovacioinclusiva.blogspot.com>

VI. LIMITACIONS I PROPOSTES D'INVESTIGACIÓ

Durant la recerca han sorgit certs contratemps com la destrucció de l'Hort del Xino que ha obligat a modificar els casos d'estudi, la limitada extensió de la investigació que ha obligat a deixar moltes reflexions enrere, l'accés a la informació i el possible biaix en les entrevistes amb membres d'horts, doncs des de la subjectivitat tot són bones pràctiques i molta inclusió social, però, sobretot, discernir entre què és i que no és inclusiu.

Però, d'aquest Treball de Fi de Grau es presenten moltes finestres obertes cap a futures investigacions: els pros i els contres de les polítiques del mentrestant com el Pla Buits, un aprofundiment en el tipus de capital social que es genera en cada hort urbà, els beneficiaris reals de la innovació social (classe mitja o baixa) o el punt més necessari en els nostres temps: la perspectiva de gènere, que ens obligaria a endinsar-nos en els horts urbans i el perfil, les lògiques i rols de participació.

VII. BIBLIOGRAFIA

AGUILAR, L. F. 2007. *El aporte de la Política Pública y de la Nueva Gestión Pública a la gobernanza*. Revista CLAD Reforma y Democracia, Caracas.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. 2006. *Acord per una Barcelona inclusiva*. Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. 2005. *Pla municipal per a la inclusió social*. Barcelona.

BLOKLAND, T AND SAVAGE, M. 2008. *Networked urbanism: social capital in the city*. Ashgate Publishing Company, USA.

CAMARASA, J. 2004. *La calidad en la Administración Pública*. CARM, Murcia.

CAMPOY, M. 1995. *Alteraciones organizativas producidas por el cambio social: la marginación social*. Cuadernos de Trabajo Social nº8, UCM, Madrid.

CASTEL, R. 1997. *Las metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado*. Editorial Paidós, Barcelona.

CERRILLO, A. 2007. *Governança i bona administració a Catalunya*. EAPC, Barcelona.

COMISSIÓ EUROPEA. 2011. *Llibre Blanc sobre la Governança Europea*. Diari oficial Comissió Europea. Disponible a <http://eur-lex.europa.eu>

COMITÈ DE LES REGIONS. 2009. *Llibre Blanc del Comitè de les Regions sobre la Governança Multinivell*. Informe disponible a <http://cor.europa.eu>

COOPERRIDER, L i PASMORE, W.A. 1991. *Global Social Change: A New Agenda for Social Science?* Human Relations Journal.

GODAS, X.; PASCUAL, J M. 2010. *La gobernanza democrática territorial*. Editorial Tirant lo Blanc, Valencia.

HÄKLI, J et al. 2009. *Social capital and urban networks of trust*. Ashgate, Farnham.

HARALD, A. 2013. *Institutional and Social Innovation for Sustainable Urban Development*. Routledge, Londres.

IGOP (Institut de Govern i Polítiques Públiques). 2016. *Projecte ISOP: Innovació Social i Polítiques Públiques: reptes i oportunitats*. Disponible a <http://barrisinnovacio.net>

KOOIMAN, J. 2003. *Governing as Governance*. Editorial Sage, Londres.

KOOIMAN, J. 1993. *Modern Governance: New Government Society Interactions*. Editorial Sage, Londres.

LIN, N. 2011. *Social capital: critical concepts in the social sciences*. Routledge, Londres.

MARCUELLO, C. 2010. *Debates fundamentales en el marco de la inclusión social en España*. Fundación Luis vives, Madrid.

MARINA, A. 2005. *La inteligencia fracasada*. Editorial Anagrama, Barcelona.

MOULAERT, F; MacCALLUM, D; MEHMOOD, A; HAMDOUCH, A. 2013. *The International Handbook on Social Innovation*. Edward Elgar Publishing. Northampton, Massachusetts.

NETTEL, C. 2014. *Community Gardening as Social Action*. Routledge, Londres.

OSBORNE i GAEBLER. 1996. *La reinención del gobierno*. Editorial Paidós. Barcelona

PASCUAL, J.M. 1990. *La estrategia de las ciudades, los planes estratégicos como instrumento: métodos, técnicas y buenas prácticas*. Editorial Diputació de Barcelona, Barcelona.

PASCUAL, J. M. 2013. *Els ajuntaments davant la crisi: estratègia i nova governança per fer més i millor amb menys*. Editorial Diputació de Barcelona, Barcelona.

PIERRE, J., PETERS, B. G. 2000. *The New Governance*. Editorial MacMillan, Londres.

PRATS, J. 2005. *De la burocràcia al management, del management a la governança*. Editorial INAP, Madrid.

POLLITT, C. 2004. *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. Oxford Press, Oxford.

RAMÍREZ-ALUJAS, A. V. 2011. *Sobre la aplicación y desarrollo del concepto de innovación en el sector público: estado del arte, alcances y perspectivas*. Disponible a: <http://ortegaygasset.edu>

SUBIRATS, J. 2011. *Políticas urbanas en España*. Editorial Icaria, Barcelona.

SUBIRATS, J; GOMÀ, R. 2003. *Un paso más hacia la inclusión social. Generación de conocimiento, políticas y prácticas para la inclusión social*. IGOP, Barcelona i Madrid.

WILLS, J. 2009. *Growing or connecting?* Oxford Academic University Press, Oxford.

Pàgines web bàsiques consultades:

Ajuntament de Barcelona – <https://ajuntament.barcelona.cat>

Barcelona Sostenible – <https://bcnsostenible.cat>

Betevé – <https://beteve.cat>

Horts indignats - <https://hortdignebcn.wordpress.com>

Horts comunitaris - <http://www.canmasdeu.net/horts-comunitaris>

Guia horts urbans municipals - <http://guia.barcelona.cat>

“La fuerza de nuestro proceso no reside en una gestión de gobierno de mera respuesta ante las circunstancias. La fuerza estriba en que resolvemos nuestros propios problemas. Y esto es algo que un político –un regidor- no puede hacer.”

Kathy Tarnowski

A. MODEL ENTREVISTA MEMBRE HORT URBÀ

Entrevista lliure, que l'entrevistat porti el que consideri rellevant, per evitar un biaix en preguntar-li sobre inclusió social.

1. Quin any es va crear l'hort?
2. Qui va impulsar la creació? (veïns, Ajuntament, entitat,...)
3. Pertany a alguna xarxa (Xarxa d'Horts Urbans, Xarxa d'Horts Indignats,...)
4. Quina és la vostra relació amb l'Administració Pública (amb l'Ajuntament de Barcelona, amb l'Institut Municipal de Parcs i Jardins)
5. Com us financeu?
6. Quines pràctiques o activitats realitzeu en l'espai de l'hort urbà?
7. Qui acostuma a anar? (Homes/dones, nens/jubilats, discapacitats, aturats,...)
8. Treballen amb col·lectius d'especial vulnerabilitat o en risc d'exclusió social?
9. L'objectiu principal de l'hort urbà és ser un espai o mecanisme d'inclusió social?
10. Pot accedir i participar tothom?
11. Hi ha projectes adreçats a col·lectius en risc d'exclusió?
12. Els projectes generen noves xarxes relacionals, noves oportunitats laborals?
13. Els projectes aconsegueixen satisfer algunes necessitats bàsiques alimentàries? → necessitats socials (alimentàries, relacions)
14. Quina perspectiva de futur sobre l'hort urbà teniu? (Pregunta lliure)
15. Aportacions lliures, opinions, perspectives, queixes, suggeriments, desitjos,...

PREGUNTA EXTRA HORTS URBANS MUNICIPALS: com funciona el concurs pel qual s'atorguen les places? Hi ha discriminació positiva?

B. MODEL ENTREVISTA MIQUEL REÑÉ (Barcelona, 21 d'abril de 2017)

Parlem del Pla Buits...

1. D'on neix la idea del Pla Buits?
2. Els criteris de selecció de projectes del Pla Buits tenen en compte la inclusió social?
3. El Pla Buits té un propòsit social? Si és així, quin?
4. S'han concedit més espais a projectes d'Horts Urbans en la darrera convocatòria. És casualitat o hi ha un perquè?

5. En el Pla Buits, quina relació diria que s'estableix entre l'Administració Pública (Ajuntament) i les entitats que acaben gestionant els espais buits? (Cessió, finançament, contracte,...)
6. El Pla Buits encaixa en la idea de les polítiques del mentrestant, quina sostenibilitat a llarg termini percep?
7. Vol aportar alguna experiència o percepció pròpia respecte als horts urbans del Pla Buits? Per exemple, el perfil de la gent que hi participa, les demandes ciutadanes en aquests espais, reptes i dificultats, etcètera.

Parlem dels horts urbans de la xarxa municipal...

1. Si ens situem abans de que es destinessin places per a persones en risc d'exclusió social, com recorda els inicis dels horts urbans de la xarxa municipal?
2. Considera que els horts urbans de la xarxa municipal aporten més valor, és a dir, repercuteixen positivament, a la inclusió social que els horts urbans del Pla Buits?
3. Considera que el Pla Buits dota de més autonomia a les entitats –a la ciutadania– en comparació amb la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona?
4. Què opina de la cessió dels horts per sorteig? (Tractar perspectiva de gènere)
5. Vol aportar alguna experiència o percepció pròpia respecte als horts urbans de la xarxa municipal? Per exemple, el perfil de la gent que hi participa, les demandes ciutadanes en aquests espais, reptes i dificultats, etcètera.

Reflexions finals

1. Quin tipus de model d'hort urbà (Pla Buits o XHUB) considera que és un espai molt més inclusiu? Per què?
2. Quines diferències percep entre els dos models d'horts urbans (perfil de participants, cessió espai, activitats realitzades en l'espai, prioritat inclusiva, generació d'altres valors mediambientals o alimentaris,...)?
3. Creu que la capacitat d'esdevenir un espai inclusiu depèn del grau d'autonomia respecte l'Administració Pública? És a dir, a menys autonomia més inclusió, o al revés?

C. MODEL ENTREVISTA LAIA TORRAS (Barcelona, 10 de març de 2017)

1. D'on neix la idea del Pla Buits?
2. A grans trets, quins són els criteris que guien la selecció de projectes? Aquests criteris de selecció tenen en compte la inclusió social?
3. Quin és el propòsit social del Pla Buits?
4. Com s'estructura la cessió d'espais buits? (Sorteig, contracte, mínims a assolir,...)
5. S'exigeixen uns mínims a assolir (en termes de capital social, per exemple) per part de les entitats per mantenir el contracte amb l'Ajuntament?
6. S'han concedit més espais a projectes d'Horts Urbans en la darrera convocatòria. És casualitat o hi ha un perquè?
7. Quina relació diries que s'estableix entre l'Administració Pública (Ajuntament) i les entitats que acaben gestionant els espais buits? (Cessió, finançament, contracte,...)
8. Consideres que el Pla Buits dota de més autonomia a les entitats –a la ciutadania- en comparació amb la Xarxa d'Horts Urbans de Barcelona?
9. El Pla Buits encaixa en la idea de les polítiques del mentrestant, quina sostenibilitat a llarg termini perceps?